

Генерал-пуковник **БОГДАН ОРЕШЧАНИН**

ТЕОРЕТСКА РАЗМАТРАЊА О ОСНОВНИМ ФАКТОРИМА ОРУЖАНЕ БОРБЕ И РАТНЕ ВЈЕШТИНЕ

Проблематика која се третира у овоме чланку није нова. Напротив, већина питања о којима ће бити ријечи стара је колико и сама оружана борба. О тим питањима постоји богата и разноврсна војна литература која датира од првих и давних покушаја теоретског уопштавања проблема ратовања и наставља се кроз читав историјски развитак војне мисли. Упркос томе што је овдје ријеч мање-више о општепознатим проблемима који на први поглед могу изгледати сасвим једноставни, корисно је и у савременим условима задржати се на њима и посветити им пуну пажњу. Савремена општа друштвена стварност, са својим значајним новим карактеристикама, обиљеженим посебно револуционарним и скоковитим развојем ратне технике, просто намеће радикално преиспитивање многих досада познатих и утврђених начела и метода вођења рата, односно ратовања. Очигледно је да досадашња ратна искуства и њихово уопштавање могу дати само дјелимично одговор на питања ратне вјештине. Велики број проблема, међутим, квалитативно је потпуно нове природе и претставља непознаницу о којој се тек могу стварати претпоставке и прогнозе. Предвиђања ће бити утолико сигурнија, правилнија и потпунија, уколико се, користећи се научним теоретским обрадама и анализама, више и свестраније успију унапред уочити и дубље и шире сагледати сви чиниоци који би у евентуалном будућем рату могли доћи до изражаја и одиграти одређену позитивну или негативну улогу по исход борбених дејстава и рата уопште.

I

Ратови, укључујући у овај појам и револуције и грађанске ратове, су производ класног друштва и, према томе, претстављају одређену друштвену појаву.

Ратовање се, дакле, не своди само и једноставно на сукоб оружаних снага зараћених противника и њихова међусобна војна дејства. Ратови, као друштвена појава, зависе од одређених друштвених услова који опредјељују и саме узроке рата, и његове циљеве, и његов друштвено-политички карактер и, коначно, непосредно утичу и на војну физиономију и војне карактеристике рата или, боље рећи, ра-

товања. У том смислу ратови и ратовање подлежу извјесним општим законитостима кретања и развоја друштва.

Међутим, иако су рат и уопште оружана борба друштвена појава и у вези с тиме зависни од општих законитости друштвеног кретања, рат, односно ратовање, претставља *истовремено посебну и специфичну врсту активности* која се по много чему битно разликује од осталих дјелатности друштва, на примјер, производње и других. Зато рат, односно ратовање, има и *посебне и специфичне законитости, начела, облике и методе дејства*.

Друштвени услови су у директној зависности од степена развика производних снага и на тој основи створених продукционих односа. Степен развика производних снага и продукционих односа претставља економску структуру друштва, односно његову *материјалну базу*, која условљава читава друштвено кретање и развика и даје печат свему ономе што се обично назива „друштвена надградња“. Од материјалне базе друштва зависе, дакле, у крајњој линији и политика и политички односи, и степен развика цивилизације и културе и све друге друштвене дјелатности и манифестације. Према томе, треба подвући и нагласити да управо од *те исте* материјалне базе зависе и ратови и њихов војни карактер и физиономија. Ратовање и ратна вјештина улазе и сами у домен друштвене надградње и као такви зависе од онога од чега зависе и читава друштвена надградња.

Имајући у виду изнету марксистичку истину, тј. општу законитост кретања и развика друштва у вези и у зависности од развоја његове материјалне базе, очигледно је да није довољно задржати се само на познатој констатацији да су „ратови средство политике“ или да претстављају „продужетак политике другим средствима“ (што је већ одавно формулисао и Клаузевиц). Треба имати у виду да и сама политика (исто као и ратовање) зависи од одређених објективних друштвених услова, у првome реду од економске структуре односно материјалне базе друштва. Управо, од све бржег и снажнијег развика ове материјалне базе може се и очекивати стварање материјалних и других услова који ће човјечанство довести до елиминисања рата као средства политике.

Разматрајући непрекидан и битан утицај степена развоја материјалне базе друштва на цјелокупну друштвену надградњу, треба одмах додати да друштвена надградња врши у одређеном смислу повратан утицај на материјалну базу и њен развика. У вези с тиме може се констатовати да, уколико се друштво више развија, утолико овај обратни утицај, тј. утицај надградње на базу, бива већи. У овој законитости друштвеног развика, која указује на све више растућу улогу његових субјективних снага, и леже повећане и све веће могућности свјесног и убрзаног мијењања објективних друштвених услова. На овој основи већ сазријевају историски услови који пред субјективне факторе — а у интересу даљег развоја друштва — постављају захтјев за укидање рата као средства за рјешавање супротности у друштву.

Људско друштво, на основи развика своје материјалне базе, у цјелини узевши, развија се од простијих облика ка све савршенијим

и сложенијим. У том општем узлазном развоју друштва свака историска епоха има своје опште материјалне и друштвене карактеристике.

Међутим, треба одмах констатовати и нагласити да развој и усавања друштва не иду ни глатко ни равномерно. Уствари, законитост прогресивног кретања и усавања људског друштва указује само на општу *тенденцију* кретања и развоја, која је неизбежно законита и као црвена нит провлачи се кроз читав историски развој свих земаља заједно и сваке посебно. Али, облици и темпо овог развоја су ванредно различити у разним земљама. Другим ријечима, коликогод је законит општи узлазни развој друштва, толико је у извјесном смислу законита и неравнојерност овог кретања и друштвеног развоја.

Не залазећи овдје даље у разраду општих друштвених услова и њихових законитости, може се закључити да свака обрада проблема ратовања и свака ратна вјештина морају да воде рачуна и о општим друштвеним условима и општим законитостима кретања и развоја друштва, као и о посебним војним условима и специфичним законитостима, начелима, облицима и методима вођења рата. Ограничити се само на ово друго значило би бавити се само посљедицама, а не видјети узроке и основне чиниоце који битно утичу на војни аспект ратовања.

II

Да би се уочиле посебне карактеристике и законитости ратовања, односно оружане борбе уопште као специфичне врсте дјелатности, неопходно је анализирати основне факторе који непосредно дејствују у рату, односно у сваком оружаном сукобу.

Сваки рат, односно свака оружана борба, претпоставља извјесне факторе без којих не би могло бити оружаног сукоба. То су, прво: *противници*, друго: *простор* и треће: *вријеме*. Свака оружана борба дешава се између одређених противника (вољних да се боре), у одређеном простору и одређеном времену. Противници се састоје од људи (човјека), и наоружања, ратне технике и осталих материјалних средстава. Под простором подразумијева се овдје простор у најширем значењу ове ријечи, дакле, територија, односно земљиште, затим, море и ваздушни простор, укључујући у појам простора и климу, као и уопште атмосферске услове. Под временом подразумијева се овдје вријеме као период, као трајање.

Према томе, свака оружана борба претпоставља *четири основна фактора*.

„људски фактор“ (човјек — односно људи)

материјални фактор

простор (фактор простора)

вријеме (фактор времена).

Разумије се да је могућна и другачија систематизација ових основних фактора. Могу се они свести само на три, на човјека односно

људски фактор, затим на материјални фактор (укључујући у њега и простор) и на фактор времена. Могла би се подјела извршити чак и на свега два фактора, тј. на субјективни фактор (субјективна дјелатност човјека) и на објективни фактор (подразумијевајући под њиме сва материјална средства, простор и вријеме, као и објективну страну и објективну условљеност људске дјелатности). Исто тако могли би се поједини фактори раздвајати на нове и тако би се могао повећати њихов број (напримјер, одвојити у посебне факторе неке елементе човјековог квалитета као борбени морал, вјештину ратовања итд., или одвојити наоружање од осталих материјалних средстава, или раздвојити климу и атмосферске услове од појма простора итд.). Међутим, овим се суштина не мијења. Остаје чињеница да свака оружана борба претпоставља *човјека, материјална средства, простор и вријеме.*

III

Већ на први поглед постоји уочљива разлика између човјека, односно људског фактора, и осталих наведених фактора оружане борбе. Човјек је једини субјективни фактор у оружаној борби. Он, уосталом, почиње рат и води га, он је активни чинилац који поставља циљеве и задатке оружане борбе, он се бори против противника и управља борбом, служи се и рукује ратном техником и осталим материјалним средствима, савлађује и користи простор и вријеме. Сви остали фактори су „мртви“, „неживи“ и сви они претстављају средство за постизање одређеног циља који поставља човјек, односно претстављају објективну стварност којом се човјек, односно људски фактор, користи у борби.

Ово диференцирање фактора на „живе“ и „неживе“ и на „субјективне“ и „објективне“ није, међутим, тако једноставно.

Истина је да се једино човјек јавља као субјект борбе. Али је исто тако неоспорна истина да се и сам *човјек истовремено појављује као објективни фактор и у извјесном смислу као „средство“ у борби.* Свака војна јединица, заједно са свим њеним људством и свом њеном ратном техником и осталим материјалом, претставља средство за постизање ратних и борбених циљева и задатака. У овом смислу је свака јединица средство у рукама онога који поставља циљеве и задатке, дакле, у рукама старјешине јединице. Односно, даље, свака јединица заједно са својим старјешином је средство у рукама вишег командовања, тј. вишег претпостављеног старјешине. И тако све одоздо до горе — од појединачног борца и његовог наоружања па преко свих степена војних јединица и сваког тактичара све до стратега. Према томе је, у томе смислу, армија као цјелина (заједно са свим својим људством, наоружањем и осталом опремом) средство политике за постизање одређених циљева у току рата. Управо за ову улогу човјека као средства у борби може да одговара термин који је употребио Енгелс кад је говорио о „људском материјалу“.

Постајући „људски материјал“, односно „средство“ у борби, човјек не престаје бити и њен субјект. И обратно, као субјект, сваки човјек је истовремено и „средство“, односно објективни фактор у

борби. Обје улоге човјека остају нераздвојне и непрекидне. Улога људског фактора је, дакле, двострука и јавља се у два своја вида у оружаној борби.

Улогу човјека као објективног фактора, односно као „средства“ у борби, обухватићемо под појмом и термином „*жива сила*“ (назив већ уобичајен код нас).

Улогу, пак, људског фактора као *субјекта борбе* третираћемо под појмом и термином „*ратна вјештина*“.

Будући да се овдје ради о двије истовремене улоге једног истог фактора, тј. човјека, односно људског фактора, то ће се и горњи термини користити одвојено само онда кад се посебно односе на једну од улога човјека у борби.

Под *ратном вјештином* подразумевамо, дакле, *сву субјективну дјелатност човјека у рату, односно уопште у свакој појединој оружаној борби*. Ријеч је, према томе, не само о субјективној дјелатности старјешина у смислу њиховог руковођења борбом, него и о субјективној дјелатности сваке поједине јединице као људског колектива и, коначно, сваког појединог борца. Сваки човјек је субјект у борби. Појам „*ратна вјештина*“ како се овдје употребљава, обухвата, дакле, читаву субјективну дјелатност људи у рату, односно у оружаној борби уопште и сунсумира у себи и појам „*стратегија*“ и „*тактика*“ (односно важи и у стратегијским и у тактичким оквирима). Субјективна дјелатност људског фактора у борби може се сажети у следеће:

прво: субјективну замисао (односно идеју, односно концепцију) вођења рата, односно уопште замисао извршења борбеног задатка;

друго: субјективну дјелатност, усмјерену на стварање одређене организације и одређених припрема за рат, односно уопште за неку борбу, у циљу спровођења у живот одговарајуће замисли вођења рата, односно замисли извршења борбеног задатка;

треће: вођење борбе, тј. субјективну дјелатност људског фактора у току борбе (укључујући ту и саму физичку борбу, и командовање, и руковођење борбом, као и, у вези с развојем борбе, нове субјективне дјелатности изражене у промјенама ранијих замисли и одговарајућим измјенама у организацији и непрекидним припремама спровођеним у току вођења борбе).

IV

Друштвени услови и опште законитости кретања и развитка друштва о којима је раније било ријечи испољавају утицај на сва четири основна фактора који долазе до изражаја у рату и у свакој оружаној борби, тј. на људски фактор, материјални фактор, простор и вријеме.

Људски фактор, дакле човјек, и сам улази у појам материјалне базе друштва и чини један од њених основних чинилаца.

Материјални фактор, односно средства за производњу и оруђа за рад, улазе такођер у појам материјалне базе друштва и сачињавају такођер један од основних чинилаца економске структуре друштва.

Према томе, промјене материјалне базе друштва директно доводе до промјена како људског тако и материјалног фактора и то како уопште у друштву, тако и у погледу њихове улоге у рату односно ратовању.

Промјене, пак, људског и материјалног фактора испољавају свој утицај и на факторе простора и времена.

Материјална база друштва дјелује у извјесном смислу дво-струко на питање рата односно ратовања: *прво*: путем развитка ратне технике и свих осталих материјалних средстава која се користе у рату и борби и потхрањују их и, *друго*, путем цјелокупне друштвене наградње (тј. политичких услова и односа и осталих услова историске, националне, класне и друге природе). Овдје се посебно истиче директан утицај степена развоја ратне технике и материјалног фактора зато што је развитак ратне технике непосредан одраз развитка средстава за производњу. Односно, може се рећи да у *извјесном смислу* ратна техника претставља у рату и за рат оно што оруђа за рад претстављају у економици и уопште у развоју друштва.

Очигледно је, дакле, да промјене друштвених услова, које неизбјежно доводе до промјена основних фактора који дјелују у рату, директно утичу на начин вођења рата и уопште на војну физиономију и карактер ратовања.

Свака друштвена епоха, у цјелини узевши, има своје карактеристике. Отуда проистичу и неке заједничке карактеристике свих ратова који су се водили у једном истом историском периоду, на примјер, ратова вођених у доба феудализма за разлику од оних из раније друштвене економске формације или од ратова насталих у капиталистичком друштвеном систему.

Законити узлазни развој друштва који све више усавршава али и усложњава друштвене услове доводи исто тако законито и до усавршавања и истовременог усложњавања начина вођења рата односно ратовања.

Међутим, већ поменута законита неравномјерност развоја друштва не може а да се не одрази и на питања рата и оружане борбе уопште. Управо из разлога различитости у друштвеном развоју ми се у једној истој историској епохи, поред одређених сличности, сусрећемо и са различитим карактеристикама појединих ратова. Ове разлике проистичу из различитог и неравномјерног развитка материјалне базе, дакле, различитог степена развоја производних снага и продукционих односа и у вези с тим различите ратне технике и друштвене надградње, које долазе до изражаја у разним ратовима исте историске епохе, као и у разним земљама и њиховим оружаным снагама ангажованим у једном истом рату.

Све ово, разумије се, одражава се и директно и посредно и на саму ратну вјештину, односно на субјективну дјелатност људског фактора у рату и уопште у оружаној борби.

И сама ратна вјештина је резултат и одраз историских услова развоја друштва. Она се и сама развија и усавршава са развојем друштва и самим тиме све се више усложњава и компликује. Све ратне вјештине разних армија у једној истој историској епохи имале су мање

или више одређене заједничке карактеристике условљене заједничким друштвеним карактеристикама дотичне епохе. И обратно, ратна вјештина сваке поједине армије имала је и неизбјежно мора да има своје посебне карактеристике које резултирају из посебних конкретних друштвених и војних услова дотичне армије односно земље.

V

Сви фактори оружане борбе, као фактори који постоје у друштву и природи подлежу општим законима дијалектике као, уосталом, и све друге друштвене и природне појаве. Ове дијалектичке законитости као и неке посебне специфичности основних фактора оружане борбе огледају се углавном у следећем:

Сваки од фактора рата јавља се у облику квалитета и квантитета.

Квантитет људског фактора односно живе силе изражен је у броју (маси) живе силе.

Квалитет је изражен у различитим елементима као што су политичка свијест, борбени морал, војно образовање и обученост, физичка кондиција итд.

Квантитет ратне технике и уопште материјалног фактора такођер је изражен у броју (по одређеним врстама материјалних средстава). Квалитет је изражен у одређеним особинама већ према намјени средстава (домету, разорној моћи, ударној снази, покретљивости и маневарској способности, радијусу дејства, дебљини оклопа, пробојности итд.; код хране, на примјер, у калоричности итд.).

Квантитет простора изражен је његовим димензијама, а квалитет особинама територије (земљишта) као што су рељеф, хидрографски склоп, проходност, пошумљеност, клима, атмосферски услови итд., односно у посебним особинама мора и ваздушног простора.

Квантитет времена изражен је дужином трајања одређеног временског периода. Иако изгледа апстрактно говорити о квалитету времена (као периода), ипак се може констатовати да одређени временски период квалитативно различито дјелује у разним условима.

Значајно је уочити да за факторе рата и њихов квантитет и квалитет важи дијалектичка законитост о односу између квантитета и квалитета, односно законитост по којој промјена квантитета утиче на квалитет и обратно.

Преведено на војни језик и примијењено на војну проблематику, то се одражава, на примјер, у следећем:

— Већи квантитет, тј. већа маса живе силе одређеног квалитета може, под извјесним условима, да доведе до новог квалитета, који је већи од обичног збира појединачних квалитета.

— Или, већа маса одређеног оружја, под извјесним условима, може да претставља нов квалитет који превазилази обични механички збир квалитета појединих оружја.

Следећа дијалектичка карактеристика фактора рата јесте њихова међусобна условљеност, повезаност и зависност.

Они не стоје међусобно у обичном *механичком односу*. Није ријеч, дакле, о обичном *збиру* фактора рата него о *дијалектичком односу* између живе силе и технике и о њиховом односу према простору и времену.

Ова међусобна условљеност и зависност фактора борбе, повезана с дијалектичком законитошћу по питању односа између квантитета и квалитета, даје *нову*, врло значајну карактеристику фактора рата и борбе, тј. извјесну њихову међусобну *замјенљивост*.

То се, на примјер, огледа у сљедећем:

— Извјесна већа маса људства слабијег квалитета, наоружаног већом масом оружја слабијег квалитета, може, *под одређеним условима*, да надокнади и замијени, а према томе и да надвлада, извјесну мању масу људства бољег квалитета, наоружану мањом масом бољег оружја. Тим више:

— Извјесна већа маса људства бољег квалитета, наоружана већом масом слабијег оружја, може, *под одређеним условима*, да надвлада извјесну мању масу људства слабијег квалитета, наоружану мањом масом оружја бољег квалитета. Итд.

Даља дијалектичка карактеристика основних фактора рата јесте њихова *промјенљивост*. Сваки од њих посебно и сви заједно нису статични, већ се стално, *више или мање*, мијењају и могу да мијењају и подвргнути су непрекидној *динамици*, како прије рата односно борбе тако и у њиховом току.

Сљедећа карактеристика фактора рата (дакле људског и материјалног фактора, простора и времена) лежи у томе што се они морају посматрати не само у међусобној вези и условљености, не само у облику квантитета и квалитета и њиховој дијалектичкој вези, не само у међусобној узајамности и сталном кретању и промјенљивости — него имајући све ово у виду, *обострано*, тј. *на страни оба противника*. Из тога произилази могућност међусобног мјерења па и потирања фактора и њихових елемената између једног и другог противника.

Тај међусобни однос свих фактора рата на страни оба противника одражава у суштини супротност *међу њима*.

Рат односно борба и јесте управо *разрешавање ове супротности* која постоји између противника и обострано узетих њихових фактора рата.

И коначно, као значајно може се сматрати да фактори рата, сваки посебно и сви заједно, *нису у пракси никада једнаки на страни оба противника*. Ова чињеница може се у војној теорији, управо ради своје важности, назвати „*феномен неједнаких фактора*“ (иако то није „феномен“ који би био карактеристичан само за факторе оружане борбе).

Свим наведеним, разумије се, није ни издалека исцрпљено ванредно интересантно питање примјене дијалектичких законитости на проблеме рата и оружане борбе уопште, али је, надамо се, довољно указано на значај дијалектике и дијалектичког начина размишљања за ратну вјештину и за сваког стратега и тактичара.

VI

Сви фактори рата дјелују самим својим објективним постојањем у рату и у свакој оружаној борби.

Наоружање, односно ратна техника, односно уопште материјални фактор неоспорно испољава свој утицај у борби. Исто тако је очигледно да и простор, својим квантитетом (димензијама) и осталим елементима (рељефом, климом итд.) дејствује у рату као објективно постојећа стварност. Такођер је јасно да и вријеме као трајање утиче на ток ратних дејстава. Тим више је ван дискусије утицај и улога људског фактора у борби.

Већ само постојање ових основних фактора оружане борбе навело је војне теоретичаре и непрекидно их и даље наводи на разматрање улоге и значаја ових фактора, свих њих заједно, као и сваког појединог, и на истраживање утицаја ових основних фактора на исход оружане борбе.

Тако су настале и још увијек се рађају разне теорије о одлучујућој улози овог или оног фактора на побједу и пораз у рату и уопште у оружаној борби.

Постоји низ разних теорија које на овај или онај начин дају апсолутну предност човјеку и тврде да је *човјек одлучујући фактор у рату и борби*. Неке од тих теорија нарочито истичу одлучујућу улогу појединих елемената људског фактора, на примјер, *борбеног морала* или *масе* или *ратне вјештине* итд.

Постоје, даље, разне теорије које тврде да је *материјални фактор одлучујући чинилац по исход борбе*. Неке од њих нарочито истичу одлучујућу улогу *ратне технике*, посебно *наоружања*. Разне теорије ове врсте јављају се нарочито приликом проналаска нових средстава ратне технике, која су несразмјерно моћнија од дотада постојећих. Тако су данас, на примјер, увелико раширене теорије о одлучујућој улози атомског оружја, а нарочито хидрогенских бомби. У теорије ове врсте спадају и оне које су се формирале у периоду између два свјетска рата као на примјер, схватање о одлучујућој улози авијације, тенкова итд.

Постоје, даље, разна мишљења да и *простор може да одигра одлучујућу улогу* за исход не само неке оружане борбе него и рата у цјелини. Позната су, на примјер, схватања по којима је Наполеон изгубио рат у Русији захваљујући у првоме реду „руском простору“ и „руској зими“.

Најмање су разрађиване теорије о *одлучујућој улози фактора вријеме* по исход ратова, али се често може при обради појединих операција и битки наићи на схватање да је *фактор вријеме*, односно *недостатак времена*, *одиграо одлучујућу улогу* по исход борбе и пораз једног од противника.

Питање улоге и значаја основних фактора оружане борбе и, с тим у вези, питање одлучујуће улоге појединих ових фактора претставља, бесумње, чворно и вјечно актуелно питање војне теорије и ратне праксе.

VII

Напријед је наглашено да фактори рата нису у пракси никада једнаки на страни оба противника („феномен неједнаких фактора“). Ово тим више што се сви фактори стално и непрекидно мијењају, сви заједно и сваки од њих и на страни једног и на страни другог противника.

Упркос ове неједнакости послужићемо се извјесним претпоставкама по којима ћемо изједначити извјесне факторе на страни оба противника — што ће нам помоћи да дођемо до одређених закључака.

Примијенимо досадашња разматрања о факторима рата и борбе на улогу човјека као објективног фактора, дакле живе силе, у рату и оружаном борби.

Претпоставимо да су сви фактори рата једнаки код оба противника осим живе силе. Дакле, једнаки су услови материјалног фактора (његов квалитет и квантитет), услови простора и времена, а примijeњена је и једнака ратна вјештина (тј. испољена је једнака субјективна дјелатност).

Међутим, једна страна има већу масу и бољи квалитет живе силе (бољи борбени морал и сл.).

Тада би, у овако претпостављеној ситуацији, управо та жива сила, дакле тај већи квантитет и бољи борбени квалитет живе силе претстављали фактор преваге у оружаном сукобу.

Исти је случај ако претпоставимо да су сви фактори једнаки на страни оба противника укључујући ту и квантитет, дакле, масу живе силе, а да је борбени квалитет живе силе бољи на једној страни. Тада би тај бољи квалитет претстављао „језичак на ваги“ који би превагнуо на страну оног противника који располаже тим бољим квалитетом живе силе. Исто је ако изједначимо квалитет, али на једној страни претпоставимо већи квантитет, већу масу живе силе. Итд.

То исто може се примјенити и на материјални фактор.

Претпоставимо да су обострано сви фактори једнаки (људски фактор, односно и жива сила и ратна вјештина) као и услови простора и времена, али један противник има већи квантитет и бољи квалитет ратне технике, односно уопште материјалног фактора. Тада ће тај материјални фактор претстављати елемент преваге у борби. Исто се то може посебно примјенити само на квалитет или само на квантитет ратне технике односно материјалног фактора.

Исти је случај с простором.

Ако су сви фактори једнаки, али један противник има боље услове простора (напримјер, посио је боље земљиште, покривено, утврђено итд.), а други има слабије услове (напримјер, откривен и брисан простор) — разумије се све под условом могућног дејства осталих фактора (напримјер, на домету свих оруђа и сл.) — онда ће онај противник који располаже бољим условима простора имати превагу у борби. Исти је случај ако један противник има веће могућности за коришћење и савлађивање простора (напримјер, због боље ратне технике или због боље физичке кондиције живе силе и сл.).

Исто је, или барем слично, и за услове времена.

Онај ко, под иначе једнаким свим другим условима, располаже бољим могућностима у односу на коришћење и савлађивање времена — ти бољи услови ће бити елемент преваге (напримјер, ко у сусретној борби из било којих објективних или субјективних разлога боље искористи вријеме и помоћу тога прије овлада бољим земљиштем — ствара за себе баш помоћу фактора вријеме повољније услове за борбу).

И коначно, исти је случај и са ратном вјештином.

Онај противник који би иначе под једнаким свим другим условима пронашао и примијенио бољу вјештину ратовања, имао би, баш из тог разлога, превагу у рату, односно уопште у оружаном борби.

Поново подвлачимо да у пракси услови никад нису једнаки на обе стране — ниједан од услова. Али то не умањује значај онога о чему говоримо и корисност теоретских поставки које се овдје излажу, па макако оне на први поглед изгледале упрошћене.

VIII

Из претходног излагања може се извести закључак који је битан за сваког стратега и тактичара према коме под одређеним условима сваки од фактора рата (борбе) — па и готово сваки од њихових саставних елемената — може да одигра одлучујућу улогу по исход рата односно било које борбе уопште, односно да ниједан од њих није унапријед предодређен да баш он, увијек и по сваку цијену, мора одиграти одлучујућу улогу.

Зато свака, или готово свака, од теорија о одлучујућем фактору (које су раније поменуте) има у себи истине, али ниједна од њих није до краја тачна.

Но код питања одлучујуће улоге било ког фактора рата треба имати у виду две ствари:

Прво, треба нагласити да се одлучујућим фактором може сматрати онај чинилац који у конкретној ситуацији даје превагу једном противнику, и то такову која у склопу и у вези с дејством и свим осталим факторима може да одлучујуће дјелује на исход борбе. Према томе, не ради се о одлучујућој улози у апсолутном нити у искључивом смислу те ријечи, него о одлучујућој улози у склопу читаве ситуације и непрекидне улоге и истовременог дејства свих фактора који је сачињавају. Само у томе смислу се и може говорити о одлучујућој улози неког од фактора. Другим ријечима, нема одлучујуће улоге у „чистом облику“, односно ниједан од фактора није у стању да сам по себи и сам за себе ријеша исход борбе.

Друго, треба имати у виду да по својој природи фактори нису равномјерни ни истоврсни.

Човјек је једини субјективни, једини живи фактор. Без његовог дејства нема уопште рата.

Људски и материјални фактор претстављају основне чиниоце у рату у оном истом смислу у коме то претстављају у склопу материјалне базе друштва човјек и средства за производњу.

Међутим, ако укупни однос људског и материјалног фактора не одговара условима простора и времена, онда ти услови простора или времена, или и једног и другог, могу да одиграју одлучујућу улогу у смислу преваге у рату и у свакој оружаној борби.

Дакле, иако су материјални фактор и фактор простора и времена „неживи фактори“ — за разлику од човјека односно људског фактора — они *ипак под одређеним условима* могу да одиграју одлучујућу негативну или позитивну улогу у погледу исхода борбе, побједе или пораза. Ово се дешава онда кад субјективни фактор (човјек) из разних *објективних* разлога није у стању да савлада околности и услове материјалног фактора, простора и времена и, разумије се, људског фактора противника. Али ово се дешава и онда кад субјективни фактор (човјек), из разних *субјективних* разлога, не пронађе одговарајућу ратну вјештину адекватну обостраним условима и људског и материјалног фактора, и простора и времена.

Из овога резултира и закључак да *субјективни фактор, односно његова ратна вјештина, може бити одлучујући чинилац у рату и борби, под условима да дјелује сагласно с околностима ситуације које намећу обострано узети објективни и субјективни фактори на страни оба противника.*

Вратимо се сад на теорије о одлучујућој улози наоружања, односно ратне технике и материјалног фактора уопште.

Тачан је, бесумње, аргумент ових теорија да је савршеније оружје боље од мање усавршеног.

У томе смислу — *историски узевши* — једно оружје превазилази друго и даје шире могућности у борби. Да ли се, међутим, из самог међусобног упоређивања особина оружја, односно ратне технике уопште може извести закључак да је оружје у сваком случају одлучујући чинилац за исход оружане борбе, за побједу и пораз у борби?

Оружје, односно материјални фактор, само је један од фактора који утичу на исход рата и борбе и који, у склопу других фактора, *може али не мора* да одигра одлучујућу улогу по питању побједе и пораза у борби. У циљу поткрепљења те поставке послужимо се једноставним и упрошћеним примјером какви се у војној теорији често разматрају (и који се користе у полемици Енгелса са Дирињом). Претпоставимо да се сукобе два човјека, један наоружан *пиштољем*, а други *мачем*. *Пиштољ* је очигледно савршеније оружје од мача. Човјек наоружан *пиштољем* ће побједити човјека наоружаног мачем у случају да се они сукобе у отвореној борби, на домету *пиштоља*, под условом да је *пиштољ* исправан, да има муниције, да човјек који има *пиштољ* зна гађати, да је противник наоружан мачем *незаклоњен* итд.

Измијенимо, међутим, неке од ових услова:

— Претпоставимо да је човјек који има *пиштољ* кукавица, да се боји свог противника и да му дрхте руке приликом гађања. Може ли се тада десити да човјек наоружан мачем ипак порази онога који има *пиштољ*? *Очигледно може*. У суштини се у овом случају ради, дакле, о *квалитету живе силе*. Под одређеним условима жива сила бољег квалитета може да савлада живу силу слабијег квалитета упркос својој инфериорности у оружју.

— Или, претпоставимо да су се ова два човјека сусрела у таквим условима земљишта (дакле простора) који су погоднији за човјека с мачем, тј. противник с пиштољем се затекао на отвореном земљишту, откривен, на дохвату противниковог мача, а човјек с мачем се истовремено налази иза неког заклона. Могу ли ови услови простора да доведу до пораза онога који је наоружан пиштољем? *Разумије се да могу.*

— Или, претпоставимо да су се оба човјека сусрела у условима кад је код онога пиштољ у цепоу, а код другог је мач у руци. Зар неће тада недостатак времена потребног да се извади и откочи пиштољ одиграти своју улогу по исход сукоба? *Очигледно хоће.*

— Или, размотрићемо на овом примјеру улогу ратне вјештине. Зар не може човјек наоружан мачем да, на примјер, својом вјештином ухвати на спавању противника који је наоружан пиштољем, или му негдје из засједе скочи за врат, или га затече за доручком кад има кашику у руци умјесто пиштоља, или га обманом наведе да утроши муницију на неки лажни циљ, или се вјешто заклони пред дејством пиштоља итд.? Зар не може, дакле, човјек односно људски фактор својим субјективним дјеловањем, својом ратном вјештином, дакле, вјештином ратовања, да *ублажи, умањи па и паралише* у извјесним условима дејство противникове *ратне технике*? *Очигледно је да може.*

Све ово не даје, међутим, право да потцијенимо улогу наоружања, односно ратне технике, односно уопште материјалног фактора из следећих разлога:

Прво: материјална база друштва директно формира и опредељује све факторе рата. Материјални фактор је саставни дио те материјалне базе. На тој материјалној основи се и постиже одређени степен развитка и одређене могућности и особине ратне технике, које опет по низу питања мијењају услове простора и могућности његовог коришћења и савлађивања, као и могућности коришћења и савлађивања времена.

Према томе, врсте, маса и квалитет ратне технике и уопште материјалног фактора директно утичу и на начин ратовања.

Наш Народноослободилачки револуционарни рат, на примјер, сасвим би друкчије изгледао да се није водио у историском периоду у коме су већ били пронађени и употребљавани авиони, тенкови, камиони и друга средства моторизације. Да наш противник није имао ових средстава као што их ни ми нисмо имали, или смо их тек постепено стицали током рата — не бисмо морали бити (онолико колико смо то у пракси били) оријентисани на ноћне борбе и ноћне покрете или на непрекидно прекопавање и уништавање комуникација и сл., и то баш у циљу паралисања овакве ратне технике противника.

Друго: како је већ прије наглашено, не могу се људски и материјални фактор посматрати одвојено и изоловано већ у непрекидној узајамној вези и, чак, замјенљивости.

Према томе, не треба ни појмовно ратну технику и човјека супротстављати једно другоме и правити унапред искључиве закључке о већој важности једног а мањој важности другог.

Треће: развитак ратне технике је достигао управо неслућене размјере.

Она је не само допунила људске физичке особине него је и *замјенила* у низу питања и физичке и умне способности човјека, и то *неизмјерне масе људи*. И не само то. Савремена ратна техника дала је већ такав квалитет и таква својства која уопште претстављају особине и могућности које су по неким аспектима *далеко превазишле* обичне и физичке и психичке особине људи уопште.

У истом смислу свако ново, савршеније оружје допуњује и *замјењује* не само низ људских особина и масу људи, него и *могућности* и ефекат у борби *маса оружја* које је мање усавршено, па исто тако и даје *нови квалитет* у односу на особине старог оружја.

Познат је данас прорачун да је *експлозивно* дејство, на примјер, једне атомске бомбе од 20 КТ једнако експлозивном дејству око 36.000 класичних граната 105 мм испалених у року од 4 минуте (око 2.000 тона класичне муниције). За такву палбу било би потребно да истовремено гађа око 6.000 класичних артиљерских оруђа 105 мм. Овдје је ријеч о *експлозивном* дејству. *Стварни* убојни ефекат био би, међутим, *осјетно мањи* јер се атомском бомбом гађа просторија те се *огроман и далеко највећи* дио експлозивног дејства губи.

Кад свестраније анализирамо улогу ратне технике и степен њеног развитака, биће нам очигледно да се тој улози мора поклонити *пуна пажња*. Било би ванредно опасно заносити се тиме да човјек, а посебно његов квалитет (на примјер, борбени морал), мора *увијек одиграти одлучујућу* улогу у борби.

Савремена ратна техника у стању је да уништи масу живе силе па ма како била висока њена политичка свијест и њен борбени морал — *ако се не сагледају и не припреме сви они фактори и елементи који утичу и могу да утичу на исход рата и борбе*. Већ је Други свјетски рат показао да се не може једноставно коњицом јуришати на тенкове.

Ратна техника, дакле, могла је увијек у историји ратова да одигра одлучујућу улогу за исход рата и борбе, за пораз и побједу — *ако нису били правилно уочени и ријешени остали проблеми и остала питања од којих може да зависи исход оружане борбе*. Данас се то *може десити више него икада досада*.

Може се наћи колико год се жели историских примјера за потврду овога. Да се послужимо само неким од њих:

При искрцавању у Нормандији 1944 године огромна концентрација масе квалитетне *ратне технике* (авиона, бродова, тенкова, моторизације, артиљерије итд.) сигурно је одиграла *одлучујућу* улогу у сламању њемачког отпора.

Или, у Корејском рату напредовање јужне стране од крајњег југа па скоро све до 38 паралеле било је условљено, у првоме реду, великом надмоћношћу у *ратној техници*. Касније је ова надмоћност била паралисана нарочито великом концентрацијом живе силе на другој страни.

Или, талијанска техничка супериорност у талијанско-етиопском рату. Итд.

У нашем сопственом рату може се такође наћи примјера гдје је техничка супериорност противника одиграла одлучујућу улогу по исход *појединих* борби (у оним случајевима гдје *нисмо нашли* одговарајуће противмјере за неутралисање ове техничке надмоћности).

Исто је с улогом живе силе.

У погледу улоге квалитета живе силе интересантно је, на примјер, потсјетити се на Стаљинградску операцију, гдје је совјетско командовање одабрало за пробој фронта управо онај отсјек на коме су се претежно налазиле квалитативно слабије снаге (мађарске и румунске јединице).

Добро нам је познато наше сопствено ратно искуство по коме је, кад смо се нашли у сукобу са слабијом живом силом противника (на примјер, многе *домобранске* јединице, многе *талијанске* јединице — нарочито у отвореном сукобу с њима, — многе *четничке* јединице), одлучујућу улогу често одиграо бољи борбени квалитет наше живе силе, и то не само у условима слабије наше ратне технике, него не тако ријетко и у условима инфериорности у броју живе силе на нашој страни.

Не може се оспорити да под одређеним околностима и услови простора могу да одиграју одлучујућу улогу (у склопу осталих фактора). Не само да су простор и клима одиграли велику улогу у француско-руском рату 1812 године, него је тај исти простор одиграо значајну улогу и у Другом свјетском рату (разумије се и опет у склопу и у вези с осталим факторима).

Полазећи од погрешне политичке и стратегиске процјене, Хитлер је не само потцијенио могућност Совјетског Савеза (и Западних сила односно Савезничке коалиције) у погледу материјалних ресурса и спремности на борбу и отпор живе силе — него у вези с тим није сагледао ни посљедице које могу резултирати из услова совјетског простора, његових димензија (ширине и дубине) као и његових земљишних и климатских услова. Зато се убрзо показало да је, у односу на број живе силе и технике фашистичких армија, Совјетски Савез имао довољно простора да преброди тешкоће почетног периода рата (које су настале не само због извјесног *изненађења* које су постигли Нијемци и *иницијативе* која је упочетку била у рукама Нијемаца, него које су великим дијелом проузроковане совјетским слабостима у то вријеме у погледу стратегије, тактике, организације и ратних припрема, дакле, у погледу тадашње совјетске ратне вјештине).

Међутим, управо огромно *пространство* Совјетског Савеза омогућило је да се, истина уз цијену великих жртава у људству и материјалу, исправе претходне сопствене грешке и паралишу почетне њемачке предности. Једна мања земља, дакле, земља с мањим простором, у случају да од почетка није пронашла ситуацији одговарајућу ратну вјештину (стратегију, тактику, организацију), тешко би издржала почетни ударац хитлеровске ратне машине. То се показало и на примјеру других земаља (иако, разумије се, не само и не једино из разлога недостатка простора).

Слично је и с питањем улоге *времена*.

Фактор вријеме имао је веома различит значај, на примјер, у Другом свјетском рату за разлику од Првог, и то у првome реду због масовне употребе мотора у Другом свјетском рату.

Французи су, на примјер, и у Првом и Другом свјетском рату доживјели стратeгиско изненађење у погледу њемачког правца главног удара. Међутим, у условима Првог свјетског рата они су имали довољно времена да неутралишу и релативно брзо парализу почетну иницијативу њемачке војске (у току почетног периода рата су не само вршили рокирање армија него су имали времена и за формирање нових армија). Међутим, у Другом свјетском рату у току почетних ратних дејстава *нису више имали времена* за рокирање постојећих акамоли за формирање нових армија. У новим условима нису, дакле, имали довољно времена да исправе слабости својих ратних припрема, стратегије, тактике, организације (слабости своје ратне вјештине с којом су ушли у рат).

Фактори простора и времена играли су велику улогу и у нашем недавном рату и револуцији. Сасвим су друкчији услови борбе били, на примјер, у војвођанској равници од оних у босанским планинама. Будући да смо ми и за наше услове простора и за наше могућности у погледу коришћења и савлађивања фактора вријеме пронашли и одговарајућу ратну вјештину — то се *по правилу* ови услови нису негативно по нас одражавали.

Сви ти примјери показују са чиме све мора рачунати ратна вјештина и указују на могућну одлучујућу улогу субјективног фактора, човјека, и његове ратне вјештине за исход ратних и борбених дејстава, ако се уоче и схвате сви утицајни фактори и ако се према томе дјелује адекватно ратној односно борбеној ситуацији.

IX

Ратна вјештина, дакле, иако одражава субјективну дјелатност те је као таква одређена објективним околностима и објективном стварношћу, може под извјесним условима да одигра одлучујућу улогу по исход ратних и уопште борбених дејстава.

У тој чињеници лежи ванредан значај ратне вјештине и уопште субјективне дјелатности човјека у рату и борби. Није ријеч овдје о богомданим талентима и надахнућима војсковођа (као што се некад вјеровало, а о чему разни војни „теоретичари“ идеалистичког смјера и данас пишу). Али је очигледно ријеч о веома значајној и великој улози људи, човјека, дакле и о значајној улози бораца и врло великој улози личности војсковође, стратега и тактичара, која долази до изражаја у рату односно уопште у оружаном борби. Улога субјективних снага је, уосталом, како је и раније наглашено, законита појава у друштву и развојем друштва њихова улога и значај постају све већи.

Може се чак рећи да улога и значај субјективних снага у ратовању у *извјесном смислу* превазилазе улогу ових у материјалној производњи и осталим друштвеним дјелатностима.

Ратоводство, рат, оружана борба и с њим повезано уништавање противника као и ратна рушења и разарања нису сасвим исто што и економика или нека друга друштвена активност.

Ратовање има своју посебну и специфичну динамику.

Привредно заостала земља, са неразвијеном материјалном базом, тешко може да се у економском погледу мјери са несразмјерно развијеном земљом. Међутим, једна исто тако привредно неразвијена земља може, под одређеним условима, да се успјешно у рату супростави и несразмјерно развијенијој земљи. Историјски примјери за то су многобројни и довољно убједљиви (наш сопствени недавни рат, кинески ослободилачки рат, садашњи рат у Алжиру итд.). Очигледно је да су у тим ратовима и револуцијама правилно одабране и добро усмјерене субјективне дјелатности, дакле, правилно је пронађена и ситуацији адекватна ратна вјештина (дакле и одговарајућа стратегија и тактика, и одговарајућа организација и припреме и одговарајуће и умјешно вођење борбе и руковођење у борби) одиграле видну и значајну улогу по исход рата и оружане борбе.

Ратна вјештина коју смо примијенили у Народноослободилачком револуционарном рату дала је тако богате резултате управо зато што је одговарала конкретним друштвеним и војним условима у којима се наш рат водио. Према томе, вриједност те и такве ратне вјештине и значај ратних искустава из нашег и других ослободилачких и сличних ратова и револуција нимало не заостају за вриједношћу било које ратне вјештине и било каквих других ратних искустава (напримјер, ратне вјештине и ратних искустава великих сила и великих армија употребљених на великим ратиштима и великим фронтovima).

Вриједност сваке ратне вјештине мјери се у првоме реду по њеним резултатима.

Позитивни резултати услједиће, међутим, само онда када ратна вјештина одговара свестраним конкретним условима друштвене и војне природе. Ратна вјештина није, дакле, наука која се развија сама за себе и која би била одвојена од конкретних услова у којима настаје и за које се ствара. Уопштавања ратних искустава имају сврхе само када се врше у вези са конкретним условима у којима су се јавила и настала. Упротивном би се дошло до апсолутизирања ратних искустава и њихове шаблонске примјене, што би само по себи било погрешно.

Иако је тешко оспоравати горње констатације, чињеница је да се, не баш тако ријетко, свјесно или несвјесно на њих заборавља.

У страној војној литератури позната је подјела ратова на „регуларне“ и „нерегуларне“. По тој класификацији обично се ослободилачки ратови и револуције третирају као „нерегуларни“ ратови. С политичке и правне тачке гледишта очигледно је у питању покушај дискредитовања ослободилачких ратова и револуција и њихово стављање „ван закона“. Међутим, војностручна страна таквих схватања је више замаскирана.

По таквим мишљењима заслужују пажњу само она ратна искуства која су стечена у сукобу „регуларних“ армија и само она ратна

вјештина која је примијењена у тзв. „регуларним ратовима“. Таква ратна вјештина, наводно, означава врхунско достигнуће и претставља једино и истинско војно знање и највиши домет војне науке. А, ето, ратна пракса, упркос оваквим „теоретичарима“, доводи до тога да понекад ратна вјештина ослободилачких и револуционарних покрета надмаши „суверену“ ратну вјештину великих сила и армија, и не тако ријетко високоочени стратегии освајачких армија бивају тучени и поражени од тобожњих незналица у ратној вјештини, од бораца и старјешина и оружаних јединица ослободилачких покрета. Зашто? Зато што са војностручног становишта нема регуларних и нерегуларних ратова нити се вриједност неке ратне вјештине може мјерити по „регуларности“ и „нерегуларности“ рата. Ратови се могу класифицирати по облицима ратовања, на примјер, на фронталне, партизанске или герилске, позициске, маневарске и разне друге овакве или сличне врсте ратовања или њихове комбинације. Али то не значи да су неки од тих облика „регуларни“, а други „нерегуларни“. Регуларан је у војном смислу те ријечи сваки онај облик рата који одговара конкретним друштвеним и конкретним војним условима оба зарађена противника. Управо ти конкретни услови некад дозвољавају, допуштају и траже један, а некад други облик ратовања. Од субјективних снага и њихове ратне вјештине зависи да ли ће пронаћи одговарајући начин ратовања, тј. управо онај који одговара конкретној обостраној ситуацији. Погреше ли у томе, ризикују да буду поражене у рату. Потпуно је, на примјер, очигледно да ми у нашем прошлом рату нисмо ни могли ни смјели примијенити фронталне облике ратовања какви су се практиковали на Источном или на Западном фронту. Такво копирање „регуларности“ ових дејстава без сумње би било „нерегуларно“ за наше тадашње конкретне услове и уопште тадашње обостране услове на нашем ратишту. Односно, ако се уопште жели употребљавати појам и термин „регуларно“ и „нерегуларно“ у погледу начина ратовања, онда је свакако регуларан онај начин ратовања који одговара конкретним условима оба зарађена противника, а нерегуларно је преношење и коришћење облика и метода ратовања који не би одговарали тим конкретним условима.

Слично је и с питањем „савременог“ и „несавременог“ начина ратовања и „савремене“ и „несавремене“ ратне вјештине.

И по овоме постоји тенденција да се начин и форме ратовања које се примјењују у привредно и економско заосталијим и мање развијеним условима, као и ратне вјештине које у таквим ратовима примјењују мање развијене стране, третирају као „несавремени начини ратовања“ и „несавремене ратне вјештине“ и самим тиме као мање вриједни облици ратовања и мање вриједне ратне вјештине.

Оваква схватања уствари извлаче погрешан закључак из иначе тачних чињеница. Тачно је и неоспорно да постоје развијенији и мање развијени облици привреде. У том смислу гледајући на читав развитак људског друштва може се рећи да су они развијенији облици са историске тачке гледишта „више савремени“. Исто тако је тачно да постоји више усавершено и мање усавершено наоружање и остала ратна

техника. Према томе, гледајући на историски развитак наоружања и ратне технике уопште, може се говорити о више савременој и мање савременој ратној техници, о „модерном наоружању“, „застарјелом наоружању“ итд.

Међутим, примјењујући ово на конкретне услове неке земље или армије, очигледно је да оно што је савремено за једну земљу или армију није и не мора бити у исто вријеме савремено за другу земљу и армију. Ово је, уосталом, резултат законитог неравномјерног кретања и развитака друштва, неравномјерно развијене материјалне базе односно и друштвене надградње (што је у данас савременим свјетским условима нарочито дошло до изражаја и условило ванредно велики раскорак између појединих земаља и што и претставља озбиљну кочницу у даљем развоју друштва као цјелине), а разумије се и осталих услова.

Да ли би, међутим, било оправдано да се начин и облици ратовања који одговарају условима високо привредно и иначе развијених земаља примијене на из основа друкчије услове? Разумије се да не би. Свака ситуација тражи своја рјешења. Савремени су онај начин ратовања и она ратна вјештина који одговарају савременим условима одређене земље и армије (водећи, разумије се, рачуна и о савременим условима одређених противничких као и савезничких земаља и армија).

Према томе, наш Народноослободилачки револуционарни рат, начин ратовања и ратна вјештина коју смо примијенили у њему, били су за тадашње услове исто тако савремени као и начин ратовања и ратна вјештина примијењени на Источном или Западном фронту. Односно, да смо ми покушали буквално примијенити ратну вјештину Црвене армије или западних армија или њемачку или било коју другу, то не би одговарало тада савременим нашим конкретним условима и било би тада за нас несавремено.

У вези са проблемом о „савременом“ и „несавременом“, очито је с научне тачке гледишта беспредметно постављати питање веће или мање вриједности овог или оног начина ратовања, ове или оне ратне вјештине. Ако се уопште о овоме и на овај начин жели расправљати, онда треба констатовати да је једној привредно мање развијеној земљи са мање усавршеном ратном техником и слабијим осталим условима теже пронаћи одговарајућу ратну вјештину у сукобу с развијенијом земљом и њеном армијом — него ли обратно. Зашто би, према томе, начин ратовања и ратна вјештина који одговарају тежим условима били мање вриједни од оних који базирају на лакшим условима? У овом смислу војна теорија може чак извући више корисних закључака из тежих него ли из лакших услова. И у томе лежи огромна вриједност наше сопствене ратне вјештине и наших сопствених ратних искустава из недавног рата и револуције.

Иако се схватања о „регуларним“ и „нерегуларним“ ратовима и о „савременом“ и „несавременом“ начину ратовања и „више вриједним“ и „мање вриједним“ ратним вјештинама у првоме реду јављају код неких страних војних „теоретичара“ и у стројној војној литератури

и публицистици, не можемо рећи да смо сасвим поштеђени од утицаја ових и оваквих ненаучних мишљења и резоновања.

И код нас се понекад наша сопствена ратна искуства натежу на калупе тзв. „регуларног рата“ великих сила и тзв. „савременог начина ратовања“ примијењеног на великим фронтovima у Другом свјетском рату. То неизоставно доводи до деформације наших искустава и до маскирања њихове пуне и суштинске вриједности.

У истом смислу се неправилно и неоправдано понекад апсолутизирају нека ратна искуства неких страних армија (првенствено армија великих сила), сматрајући их једино вриједним и општеважећим. При томе се заборављају или само формално помињу друштвени и остали конкретни услови у којима су та искуства настала. Тако се шаблонски понекад преносе искуства неких армија, на примјер, о густини артиљериских оруђа у неким видовима борбе, потребном броју авиополета, начину вршења авиоприпрема, формирању покретних група и уопште масирању снага и средстава итд. Чињеница је, међутим, не само да се ова искуства не могу дословце примјењивати на другачије конкретне услове неке друге земље и армије, него да их ни исте армије које су их практиковале у прошлом рату не би више могле буквално примијенити у измијењеним условима евентуалног будућег рата.

У погледу неправилног коришћења и преношења искустава независно од конкретних услова у којима су настала, можда је најтипичније и уједно највише замаскирано питање тактичких норми при постројавању борбеног поретка. Зато се на овом питању вриједи нешто више задржати.

Шта су тактичке норме, како оне настају, како се до њих долази и шта оне претстављају?

Иако питање на први поглед изгледа једноставно — оно то није.

Тактичка норма је одређени обострани однос између живе силе, ратне технике, земљишта (односно простора) и времена.

Тактичка норма, примијењена на питање односа снага, јесте одређена потребна засићеност (густина живе силе и ратне технике) којом се оба противника — уз коришћење и савлађивање одређеног земљишта односно простора и времена — супротстављају у борби један другоме да би постигли одређени циљ.

Примијењена на простор, норма земљишта је одређена ширина, дубина и врста (односно рељеф итд.) за коју је потребна одређена густина живе силе и технике и одређено коришћење времена да би се у сукобу с противником постигао одређени циљ.

Итд.

Ратна техника, простор и вријеме су објективни фактори. Код разматрања норми, и жива сила се третира као објективни фактор, тј. као „средство“ у рукама командовања.

Тактичка норма је израз равнотеже објективних фактора на страни оба противника; она је научни, готово математички израз те равнотеже.

До норме се може доћи било чисто теоретским, било искуственим (емпиричким) путем, тј. уопштавањем искустава, односно и једним и другим.

Размотримо кроз ту призму један примјер, тј. нама опште познату совјетску норму (са Источног фронта, из Другог свјетског рата) о трострукој надмоћности нападача да би на одређеном земљишту могао успјешно савладати организовану одбрану браниоца, дакле, однос нападача према браниоцу од 3 : 1.

То значи да нападач по овој норми мора обезбиједити троструко већу засићеност (густину) живе силе и ратне технике од браниоца на истој ширини фронта, под истим земљишним условима и под истим сколностима времена.

Ова норма има и своју обратну страну. Наиме, она исто али у обратном смислу важи за браниоца —отуда однос 1 : 3.

Дакле, у односу 3 : 1 односно 1 : 3 објективни фактори се изједначавају на обје стране — постиже се равнотежа. Побјеђује онај који је вјештији у борби — превагу дакле односи субјективни фактор, дакле одлучује ратна вјештина.

Зато ова норма и каже да се може извршити *успјешан* напад у односу 3 : 1 и ова иста норма каже да се може извршити и *успјешна* одбрана у односу 1 : 3.

Ова норма, у облику у коме се њоме оперише, је *искуствена* норма. Зато се и говори „корпус на дивизију“, „дивизија на пук“, „пук на батаљон“ у нападу, односно обратно у одбрани. Чисто теоретска норма не би изражавала готове јединице, него одређени конкретни број људи и квалитет живе силе и *тачан број и квалитет* сваке врсте ратне технике.

Размотримо само два елемента совјетских и њемачких дивизија из периода Другог свјетског рата: број живе силе и ватрену моћ дивизија.

Њемачка пјешадијска дивизија имала је формациски 17.734 човјека, оклопна 11.792, а моторизована 16.445 људи.

Совјетска пјешадијска дивизија имала је око 14.500 људи.

Њемачка пјешадијска дивизија имала је ватрену моћ од 15.849 кг у минуту, моторизована 14.861, а оклопна од 25.628.

Совјетска пјешадијска дивизија располагала је са око 22.000 кг ватрене моћи у минуту.

Дакле, совјетска дивизија је осјетно била јача у ватреној моћи од њемачке пјешадијске и њемачке моторизоване дивизије.

Према томе, совјетске норме су израз таквог односа снага у ватреној моћи и израз осталих фактора, тј. одређеног броја људи у дивизијама на обје стране, одређеног конкретног квалитета, одређених конкретних услова земљишта итд.

Дословна, па и оријентациона примјена тих норми на из основа *измијењене и друкчије* услове је неодржива, макар да је у питању само конвенционално наоружање дивизија и конвенционално ратовање.

Претпоставимо да се рјешава задатак „пјешадијска дивизија у одбрани“. Претпоставимо да је дивизија о којој је ријеч осјетно сла-

бија у ватреној моћи од противничке. Претпоставимо да су иначе остали услови подједнаки на обје стране (тј. подједнак квалитет и квантитет живе силе, као и услови простора и времена).

По поменутој совјетској норми дивизија се може успјешно отсудно бранити против корпуса, тј. против око 3 дивизије (дакле 1 : 3).

Међутим, ако претпоставимо да је дивизија, на примјер, дво-струко слабија у ватреној моћи од противничке, ствар се из основа мијења у погледу норме 1 : 3 односно 3 : 1.

Да би се правилно примијенила ова норма, морале би се, ради инфериорности у ватреној моћи, повећати сопствене снаге у одбрани, тј. и жива сила и ратна техника, дакле извршити груписање веће од 1 : 3 (на примјер, постићи однос 1 : 2, или чак 1 : 1, што зависи од процјене коју улогу у конкретној борби може одиграти елемент разлике у ватреној моћи).

Ако се то не би учинило — што би се догодило? У суштини би се ослонило на своју вјештину ратовања и на свој борбени морал, односно уопште на свој квалитет живе силе сматрајући да би се тим путем отклонила инфериорност у ватреној моћи, дакле у ратној техници.

Шта то значи? То значи да би се *унапријед потцијенила противничка вјештина ратовања, његов борбени морал и квалитет живе силе и, коначно, његова ватрена моћ*. Очигледно да би то било погрешно и опасно.

Још тежа грешка би била ако би се, рецимо из недостатка потребног броја дивизија с обзиром, на примјер, на ширину фронта, још више проширила норма 1 : 3, па на примјер, ако би се монтирао у одбрани однос 1 : 4 или 1 : 5 и сл. Тада би се *још више потцијенила противничка вјештина ратовања, његов квалитет живе силе и снага његове ратне технике*.

Исти је случај са ширином фронта. По совјетској норми из Другог свјетског рата дивизија се могла успјешно отсудно бранити на 10 — 12 км фронта против троструко надмоћног противника (у условима „маневарског земљишта“).

Ако би се у неком задатку, због недостатка дивизија с обзиром на ширину фронта, проширила ова норма — тада би се опет потцијенили противникова вјештина, борбени морал и снага његове ратне технике. Исто би се десило ако би се ова норма примијенила дословце у случају да је ватрена моћ дивизије осјетно слабија од противничке. И овдје би се, да би се правилно примијенила норма, морао уствари сузити фронт дивизије у одбрани, а не проширивати.

Из свега овога очигледно произилази да се борбена ситуација никад не смије „натезати“ на норму нити се било који борбени задатак може монтирати и рјешавати почињући од норми. Задатке треба рјешавати почињући од *стварних услова свих фактора обостране ситуације, тј. конкретног обостраног односа живе силе, ратне технике, простора и времена као и конкретне ратне вјештине и начела ратовања евентуалног противника* о коме се у задатку ради.

Свим овим не мисли се рећи да се дивизија не може бранити од троструко надмоћнијег противника или да се не може бранити на ши-

роком фронту. Напротив, она се може успјешно бранити и од више од троструко надмоћног противника, и на врло широком и дубоком фронту. Штавише, може се и нападати а не само бранити у оваквим осјетно неједнаким условима. Уосталом, то смо ми успјешно чинили у прошлом рату.

Према томе, као што се ратна вјештина, дакле, доктрина, стратегија, тактика, организација, не могу једноставно и механички преносити из једне армије у другу, не може се то и не смије чинити ни са тактичким нормама, дакле, са нормама о ширини, дубини и густини борбеног поретка.

Посебно питање је питање тактичко-техничких норми, тј. оних норми које произилазе из тактичко-техничких особина појединих врста оружја (домета, ватрене моћи итд.) и које показују густину и снагу ватре која се одређеним оружјем може постићи, ширину и дубину дејства појединих врста оруђа на фронту или у међупросторима итд.

Иако тактичке норме борбених поредака и тактичко-техничке норме стоје у непосредној међусобној вези и ове друге утичу директно на оне прве, погрешно би било њихово идентификовање и поисто-вјећавање.

Тактичка норма је шири појам од тактичко-техничке норме.

Сличне грешке као у обради страних или наших ратних искустава могу се дешавати и приликом разматрања актуелних нових проблема у вези с ратном вјештином.

Било би погрешно ако би се у овоме погледу ускочило у средину проблема умјесто да се крене од његовог почетка, од основних елемената од чијег сагледавања и зависи цјелокупно рјешење самог проблема.

Било би неправилно када бисмо не само у стратегиским него и тактичким размјерама тражили рјешења за нашу ратну вјештину почињући од тога какво је мјесто и улога *видова, родова и служби* у савременим условима.

Треба одмах поставити питање: *чијих* видова, *чијих* родова и служби, за *какву* друштвену базу и *какве* друштвене услове, за *колику* и *какву* живу силу и људски фактор, за *колику* и *какву* ратну технику и материјални фактор, за *какве* услове простора и *какве* могућности коришћења и савлађивања времена и, затим, против *каког* противника и за *какве* услове савезништва итд?

Видови, родови, службе су *стратески* и *тактички* организациони облици у које су сврстани и људи и техника. Ти су облици, међутим, *промјенљиви, нестају*, или се *стапају* стари, *настају* нови — дакле, различити су кроз историју, а могу бити и јесу различити и у истом историском периоду у разним армијама. Разумије се да код разних армија постоји и низ сличности у овоме погледу. Објективно ове сличности у обликовању видова, родова и служби почивају на сличности одређених услова којих, разумије се, увијек има. Но није риједак случај да неке сличности у стратегији, тактици и организацији, дакле, у ратној вјештини настају једноставним *субјективним*

копирањем туђих облика без удубљивања у сопствене друштвене услове и услове сопствених фактора рата. Објективно гледајући, чак и оне земље које су укључене у војне блокове и лагере (и чија је слобода дјеловања спутана и ограничена „блоковским интересима“, тј. интересима одлучујућих чинилаца у блоку и лагеру) морале би имати своје посебне специфичности у погледу ратне вјештине, односно стратегије, тактике, организације итд. — па према томе и у погледу организациске структуре и улоге видова, родова и служби (без обзира на унутарблоковску „међузависност“ или, боље речено, *зависност*). Ово произилази из очигледно различитих и специфичних друштвених и других услова сваке поједине земље и армије (чак и онда кад се разне армије снабдијевају ратном техником из истог извора).

Из читавог горњег успутног критичког осврта који претставља (као и читав овај чланак) покушај теоретског расвјетљавања проблема и рапчишћавања појмова, не би требало извући закључак да се могу запоставити ратна искуства других земаља и армија или њихова садашња савремена достигнућа на пољу ратне технике и уопште у домену ратне вјештине. Напротив. Савремена повезаност и међузависност читавог свијета неизбежно се одражава и на питање ратоводства у случају оружаног сукоба. Ово иде чак дотле да се данас тешко може говорити о локалним ратовима у класичном смислу овог појма. Наиме, сваки рат у савременим свјетским условима, ма како био локалног карактера, зависи односно зависио би више него икада раније од општих друштвених услова читавог друштва и имао би реперкусије ширег а не само локалног значаја. Ово тим више важи за сваку поједину земљу у случају свјетског оружаног сукоба. Ово све још тим више што савремена разорна средства ратне технике немају више сама по себи „локални значај“. Све ово, данас више него икада раније у историји, свакој земљи и армији и свакој конкретној ратној вјештини намеће потребу проучавања искустава као и достигнућа других земаља и армија.

Посебно је већ раније наглашено да се развојем читавог друштва развија и ратна вјештина као посебна и специфична врста вјештине. Разумије се да свака конкретна ратна вјештина мора водити рачуна о општем развиту вјештине ратовања и може се и мора користити општим достигнућима на овом пољу. Само, то треба поновно истаћи, ово коришћење мора неизбежно бити у складу и у сагласности с конкретним условима сваке земље и армије. Односно, тамо гдје постоје сличности услова могу се тражити и слична рјешења, а гдје су услови различити и рјешења морају бити различита. Једно су општи принципи и начела ратовања, а друго сам начин ратовања, облици и методи задовољења и спровођења тих принципа који могу и морају бити више или мање различити у зависности од конкретних услова сваке земље и армије.

X

Када постоје објективни друштвени услови за успјешно вођење рата или револуције, тада се слободно може рећи да за ратну вјештину

нема несавладивих препрека нити безизлазних ситуација. У том случају од субјективних снага зависи да ли ће те објективно историски зреле услове открити и да ли ће пронаћи објективној ситуацији адекватну вјештину ратовања. У оваквим случајевима макакав био раскорак и несразмјера у неким факторима рата између оба противника и маколико један противник био по неким факторима супериоран, а други инфериоран, могућно је пронаћи одговарајућу ратну вјештину која паралише супериорност и надмоћност „јачег“ противника. Иако оваква констатација изгледа сувише смјела, она се може врло лако доказати.

Овдје је ријеч о једној теоретској анализи која непосредно резултира и из нашег ратног искуства. Послужићемо се врло једноставним примјером. Размотрићемо засједу која претставља тобоже врло „примитиван“ борбени поступак.

Небројени су били случајеви у нашем рату и револуцији у којима су наше, по наоружању и уопште ратној техници инфериорније јединице сачекивале у засједи боље наоружане колоне противника и поражавале их.

Врло често се дешавало да су не само по ратној техници инфериорније него и по броју живе силе слабије наше јединице изводиле веома успјешне засједе против технички супериорнијих и бројно јачих непријатељских јединица.

Догађало се, коначно, у пракси да нека наша, на примјер, новоформирана јединица, још непрекаљена у борби и према томе недовољно чврстог борбеног морала, сачека у засједи по броју живе силе већу, по борбеном моралу чврсту, у погледу вјештине ратовања добро извјежбану и технички осјетно надмоћну противничку јединицу и порази је у сукобу. У овом случају било је довољно да је таква наша јединица располагала са толико умјешности да зна поставити засједу, са толико храбрости да је у стању сачекати у засједи противника и са толико обучености да зна руковати својим оружјем.

У чему су лежале такве велике могућности засједа као поступка у борби и како и зашто су оне давале и пружале тако корисне резултате и у најтежим периодима нашег револуционарног рата?

Суштина корисности примјене засједа у нашим недавним условима окупиране земље не може се објаснити само тиме да смо ми били паметни, а непријатељ глуп, нити само тиме да смо ми били вјешти, а непријатељ невјешт, нити само тиме да смо имали бољи квалитет живе силе него што је то имао наш противник. Познато је, уосталом, да Нијемци нису били баш глупи војници, још мање су били невјешти у ратовању, а по правилу су имали не само одлично увјежбану живу силу него и добар и висок борбени морал. *Упркос свега тога били су тучени.*

Суштина успјешности засједе била је *друге природе.*

Окупатор, заједно са домаћим квислинзима и сателитима, имао је у окупираној Југославији за циљ војничку, политичку и економску контролу. Да би се тај циљ остварио, окупаторске и квислиншке јединице морале су се не само гарнизонирати него и *кретати* (у циљу одр-

жавања везе, снабдијевања, економске експлоатације земље, контроле територије и становништва итд.).

Непријатељско командовање било је довољно паметно и војнички извјешбано да је знало да се јединице у покрету морају обезбиједити у условима ратне ситуације, односно у условима постојања противника спремног на борбу.

Међутим, било је физички и практички потпуно и очигледно неизводљиво за окупаторске и квислиншке јединице да све своје покрете изводе у стрелачком строју да би се обезбиједиле и биле увијек развијене и спремне за борбу.

Исто тако било је неизводљиво да све јединице приликом сваког свога кретања истурају довољна осигурања у све стране (претходнице, побочнице, заштитнице) да би обезбиједиле своју главнину од напада из засједа. У том случају главнина, ако би жељела да буде стално обезбјеђена, морала би се кретати брзином дијелова за осигурање, тј. брзином патрола које би требало да полако и детаљно претражују терен испред, са обје стране и позади главнине, да претражују сваку шуму, сва насеља, куће, грмове итд., дакле све дијелове терена у којима би се могла прикривати нека засједа која вреба на јединице у пролазу. И то би очигледно било физички и практички немогућно. Тада ниједна јединица не би никуда на вријеме стигла.

Зато се наш противник морао оријентисати на то да се у покрету обезбиједи само тамо и само на оним мјестима гдје је по својој процјени пријетила опасност од засједе.

То значи да је увијек добар и највећи дио пута свака непријатељска јединица која се кретала морала да прође без обезбјеђења или, у најмању руку, без довољног обезбјеђења у све стране.

Према томе, физичка и практичка немогућност нашег противника да се у покрету свуда, увијек, свадје и на читавој дужини својих маршрута обезбиједи, пружала нам је увијек довољно могућности за постављање засједа.

Наша вјештина састојала се (што се засједа тиче) управо у томе да правилном процјеном ситуације пронађемо управо оно мјесто за засједу гдје је противник вјероватно неће очекивати и гдје се, према томе, неће обезбиједити или неће довољно обезбиједити. И кад смо то постизали обично смо имали успјеха. А кад то нисмо постизали доживјели смо неуспјех или је успјех био само половичан.

Овај једноставни примјер нам показује да је наш противник у прошлом рату поред све своје супериорности и надмоћности у броју оружане живе силе (дуго током рата), наоружању, ратној техници, техничким могућностима у погледу коришћења и савлађивања простора и времена имао истовремено и извјесне неизбјежне слабости. У конкретном примјеру неизбјежна слабост била му је изражена у физичкој и практичној немогућности да се за вријеме својих покрета свуда и свугдје обезбјеђује. То је, дакле, пружало нама широке могућности, иако смо по низу фактора били инфериорни, да на примјер, путем засједа успјешно савлађујемо и уништавамо живу силу и ратну технику противника и то уз несразмјерно мале сопствене губитке.

Вјероватно поводом овог примјера одмах пада на памет мисао: Па зар и за нас није важила та иста „неизбјежна слабост“, зар и за нас није важила констатација да се нисмо могли увијек и свуда обезбјеђивати приликом нашег кретања и маршевања?

Одмах да кажемо да та слабост у истој мјери није важила за нас, зато што су *услови наше ситуације били различити од ситуације у којој је био наш противник.*

Ми смо ратовали у сопственој земљи, на сопственој територији, на нашем простору који је настањен нашим становништвом. Наш противник, окупатор, ратовао је на за себе туђој земљи настањеној њему непријатељски наклоњеним становништвом.

Речено је већ да је окупатор — да би остварио своје циљеве рата, односно окупације (тј. политичку, војну и економску контролу) — морао држати гарнизоне у нашој земљи и одржавати везу између њих. Ми у својој земљи *тада* нисмо морали држати никакве сталне гарнизоне. Према томе, ми смо унапријед са релативно великом сигурношћу могли знати и процijenити којим ће се комуникацијама кретати окупаторске јединице. Окупатор је то тешко могао знати за нас (нарочито онда када смо се кретали ван бољих и већих комуникација). Ми смо, дакле, имали далеко шире могућности за постављање засједа него што је то имао непријатељ. Према томе, и наша слабост изражена у немогућности да се свуда обезбиједимо била је *далеко мања од противникове.*

Или даље: Наше могућности за правовремено откривање покрета противничких јединица биле су неизмјерно веће од противникових могућности за откривање наших покрета зато што је наше становништво у том погледу (као и у сваком другом) радило за нас, а не за окупатора.

Или даље: Ми смо далеко боље познавали сопствену територију (земљиште) него што је то окупатор могао икада постићи.

Или даље: Ми се по правилу нисмо морали обезбјеђивати тако да нам то сувише успорава кретање, јер смо били на својој територији насељеној нама наклоњеним становништвом. Наш противник се, напротив, непрекидно морао бојати не само наших јединица него читавог нашег становништва. Он никада није знао ко ће га и када напасти, не само при пролазу кроз шуму, него и кроз село, насеље, па и усред градова и његових гарнизона. То је повећало његову потребу за обезбјеђењем и самим тиме, будући да се није могао свуда и свагдје обезбиједити, проширивало је ризик да се не обезбиједи управо тамо гдје је то потребно, односно гдје ће га заиста сачекати засједа итд., итд.

Овдје се види како се из малих, једноставних примјера из нашег ратног искуства могу извући врло крупни закључци за војну теорију и ратну праксу.

Не мислимо тиме рећи да у евентуалном будућем рату треба да се вратимо на засједе и сличне једноставне борбене поступке (*иако се ни њих нећемо одрећи*). Наши услови су данас *битно* друкчији не само од оних из 1941 године, него и од оних из 1943, 1944 и 1945 године, када су засједе већ биле *споредан* облик борбе.

Слично као са засједама је и са ноћним дејствима.

Ноћним дејствима смо се у прошлом рату готово потпуно обезбјеђивали од дејства противничке авијације и примјеном ноћних борби мање више потпуно паралисали и неутралисали ову велику надмоћ непријатеља (што је било могућно с обзиром на тадашње тактичко-техничке особине непријатељеве авијације). Ноћним дејствима смо смањивали односно ублажавали ефикасност дејства осталог оружја непријатеља, јер се осјетно смањивала прецизност гађања артиљерије, минобацача и другог оружја, у којима је непријатељ доста дуго током рата био надмоћан.

Ми смо се дакле користили тадашњим неизбјежним слабостима које су авијација и друго оружје имали у односу на ноћна дејства.

Али не само то.

Непријатељска жива сила махом се налазила и, како је већ раније речено, махом се и претежно морала налазити у гарнизонима. Ми смо већ из поменутих и објашњених околности увијек знали гдје су непријатељски гарнизони. Напротив, непријатељ најчешће није знао гдје ми боравимо.

Непријатељска жива сила, дакле, борци и старјешине, морала се одмарати у гарнизонима, морала је спавати. Непријатељ је знао да је ноћ опасна за њега јер паралише или смањује његову техничку предност за борбу. Али он физички и практички није могао бити будан читавих 365 ноћи у години. Он, међутим, није могао с никаквом већом сигурношћу процијенити које ноћи и који гарнизон ћемо напасти. Зато смо имали широко поље могућности за постизање изненађења ноћним нападима, што је пружало изгледе да не само технички слабијим оружјем него чак и мањим бројем људства успјешно нападнемо и поразимо непријатеља.

Познато је војно начело „груписање надмоћних снага и средстава на одлучујућем мјесту и у одлучујуће вријеме“. Примјер засједе показује да се тај принцип може остварити и на сасвим специфичан начин.

Јединица која успјешно постави засједу и постигне изненађење сачекује потпуно приправна и развијена за борбу (свом својом живом силом и свим својим наоружањем) противника који у засједу може ући мање-више неразвијен и неприправан за борбу. Јединица која тако постави засједу може бити и по броју људства и по снази наоружања слабија од у засједи сачеканог противника, али зато одмах у борби дејствује сва њена жива сила и сва њена техника. Напротив, жива сила и техника противника који је упао у засједу долази само дјелимично до изражаја у борби.

Ово показује да се принцип „груписања надмоћних снага и средстава на одлучујућем мјесту и у одлучујуће вријеме“ извјесним облицима борбе и борбеним поступцима може задовољити и у условима потпуне инфериорности живе силе и технике.

То важи и за примјер ноћног напада у случају кад се њиме изненади противник и кад му се не дозволи потребно вријеме да се среди и развије за борбу.

То исто важи и за сваки напад и сваки сукоб у коме се противник доведе у услове да се не може потпуно развити за борбу док друга страна, напротив, дејствује свом својом живом силом и свом расположивом ратном техником.

Већ само горња два примјера, засједе и изненадног ноћног напада, указују и теоретски објашњавају неке чињенице ванредно значајне за питања ратоводства и ратне вјештине:

Прво: Сваки противник, без обзира на укупну своју снагу, пати од неизбјежних слабости.

Ова појава могла би се у војној теорији назвати „феномен неизбјежних слабости“.

Неизбјежне слабости јављају се и могу се јављати у односу на све факторе рата и њихове елементе, тј. у односу на квантитет и квалитет живе силе, у односу на ратну технику и сваку поједину врсту оружја, у односу на услове простора и времена. У питању су слабости објективне природе.

Задатак је ратне вјештине (дакле и стратегије и тактике) да те неизбјежне слабости противника открива и користи.

Поред неизбјежних слабости објективне природе, у рату и борби јављају се и увијек се могу јављати субјективне слабости и грешке противника.

И опет је задатак субјективних снага односно ратне вјештине да и те противничке слабости искористи и експлоатише.

Друго: Примјери засједе и ноћне борбе откривају још једну значајну појаву. Они указују на ванредан значај и улогу правилно одабраних борбених поступака. Не ратује се, дакле, само одређеним дословним груписањем живе силе и ратне технике и стварањем одређених густина и задовољавањем тактичких норми, него се, поред тога, може итекако успјешно ратовати правилним одабирањем борбених поступака којима ће се максимално експлоатисати конкретне неизбјежне слабости противника.

Задатак је ратне вјештине односно стратега и тактичара да, поред потребног груписања живе силе и технике, истражују и проналазе поступке у борби који, с обзиром на конкретну обострану ситуацију, пружају највише изгледа на успјех.

XI

Никада један противник не зна нити може потпуно сазнати све о стању другог противника, тј. о тачном квантитету и квалитету живе силе, о прецизном броју, врстама и квалитету наоружања и осталих материјалних средстава, о условима простора и времена. Врло често се такођер не располаже, нарочито у борби, довољним подацима ни о својој сопственој ситуацији.

Зато се као први захтјев, како приликом стварања и обликовања сваке ратне вјештине (и у стратегиском и у тактичком „масштабу“) како пре, тако и у току сваке борбе, поставља проблем познавања ситуације.

Зато је и „процјена ситуације“ једно од кључних питања успјешног вођења рата и борбе уопште и треба јој посветити изузетну пажњу.

Процјена не може и не смије бити формална, „папирната“. Она мора да обухвати *квантитет и квалитет живе силе* на страни оба противника, затим *квантитет и квалитет наоружања по врстама*, односно уопште *ратне технике и материјалног фактора* којим располажу оба противника, затим *обостране услове простора и времена и могућности њиховог коришћења и савлађивања* од стране једног и другог противника, и, коначно, *противничку ратну вјештину*, његов начин ратовања, његове *субјективне способности* и посебно његове могућне и вјероватне *циљеве и намјере*.

Тек на томе се може градити сопствена ратна вјештина, а према томе и сопствена одлука за вођење рата и сваке поједине борбе.

Према томе, уопште узевши, а нарочито у условима осјетне разлике у факторима борбе између противника, апсолутно је недовољно процјену свести на однос снага изражен само бројем *јединица и бројем оруђа и оружја*.

Погрешно је једноставно мјерити број дивизија, пукова или батаљона на једној страни према броју дивизија (пукова, батаљона) на другој страни или број тенкова на једној према броју тенкова и пт топова на другој страни и сл.

Процјена обавезно треба да садржи број *и квалитет живе силе* (у дивизијама, пуковима, батаљонима итд.) на обје стране, број *и квалитет сваке врсте оружја* (дакле и дomet, ватрену моћ, пробојност, покретљивост итд.) и број и особине разних средстава ратне технике (моторних средстава, електронике итд.).

Само тако се може добити *прави, стварни, конкретни, реални* однос снага и доносити правилне одлуке за борбу.

При томе, у школским задацима квалитет живе силе противника треба по правилу узимати *подједнак* сопственом квалитету, што не искључује могућност да се у појединим задацима и по овоме даде предност било страни „*дрвених*“ било страни „*плавих*“.

Већ је било говора о *промјенљивости* сваког фактора посебно и свих њих заједно. Непрекидне промјене се дешавају било да су проузроковане самом дијалектичком природом фактора (објективним разлозима), било под дејством субјективних снага (људске дјелатности).

Према томе, иако ратна вјештина мора да полази од реалног стања фактора рата (борбе), она може и мора да рачуна с њиховом промјенљивошћу.

На факторе рата и поједине њихове елементе може се, дакле, дјеловати и утицати како *прије рата* (борбе) тако и *у току рата* (борбе).

Свака ратна (борбена) ситуација, дакле, увијек и у сваком моменту, одражава одређено конкретно стање које се, опет, непрекидно и сваког момента више или мање мијења.

Према томе, увијек треба што је могућно више познавати конкретно стање свих фактора на обје стране и истовремено настојати

реално предвиђати промјене до којих долази или може доћи било из објективних било из субјективних разлога.

Дакле, и процјена ситуације је „жива“, мора се вршити непрекидно и да стално слиједи ситуацију. Односно и одлуке које резултирају из процјене морају бити подвргнуте сталним промјенама у складу са промјенама ситуације и сопственим могућностима да се утиче на ситуацију и да се ова мијења у сопствену корист.

Већ је раније истакнуто да поједини фактори и њихови елементи, и сви они заједно, нису никада једнаки на страни оба противника.

Управо на тој стварној неједнакости фактора и на могућности њиховог даљњег и непрекидног мјењања и може да се гради и ствара и формира ратна вјештина (дакле и стратегија и тактика).

Основна дужност сваког стратега и сваког тактичара прије рата и борбе, и у току рата и борбе, састоји се, у суштини, управо у томе да уочи и процјени конкретне неједнакости и изведе закључке о њиховој улози те да пре борбе као и у току ње максимално утиче на даљњу промјену ове неједнакости у своју корист, а на штету свога противника.

Другим ријечима, треба уочити предности и слабости противника и своје сопствене предности и слабости (у односу на све факторе и њихове елементе) и утицати у правцу смањења предности противника и повећања његових слабости и повећања сопствених предности и отклањања сопствених слабости.

XII

У оквиру ратне вјештине значајан је свакако однос између стратегије и тактике.

Под стратегијом се подразумеива *цјелина* тј. вођење рата у цјелини, а под тактиком *детали* тј. спровођење стратегије у живот путем разних облика више или мање повезаних оружаных сукоба.

Стратегија и тактика су *нераздвојно повезани* као што је повезана цјелина са својим дијеловима. Оне се, према томе, *не могу и не смију супротстављати једна другој*.

Тактика је условљена стратегијом и мора се *потчинити* њеним захтјевима.

Према томе, *ниједан тактичар никада није потпуно самосталан*.

Међутим, у оквиру ове везаности тактичара, могућно је постојање ванредно *различитих* степена везаности односно зависности тактике и тактичара. Неке армије односно њихова стратегија могу да захтијевају, траже и дозвољавају већи степен самосталности тактике и тактичара, друге обратно. Исто тако разне ситуације у истој армији могу да дозвољавају некад већи а некад мањи степен самосталности тактике и тактичких дејстава. *Али ниједна армија и ниједна ситуација*

ција не могу тактику ослободити њене везаности за интерес и потребе стратегије.

Неке армије су усвојиле као међустепен између стратегије и тактике нову категорију: „оператику“ или „малу стратегију“ или „велику тактику“ и сл. Овдје се у суштини ради о подјели тј. о *степеновању тактике*. Ријеч је о већим и мањим дијеловима у оквиру цјелине. У питању је, дакле, помоћна категорија, а не један у апсолутном смислу нови квалитет. Уосталом, што за једну армију претставља мањи дио, то за другу може бити већи и обратно.

XIII

Иако ратна вјештина претставља субјективну дјелатност човјека, треба и овдје и у цјелини имати у виду да је граница између објективног и субјективног релативне природе.

Субјективна дјелатност једног противника, дакле, његова ратна вјештина, јавља се за другог противника као објективна стварност о којој се мора водити рачуна.

Сопствена субјективна дјелатност самим својим остваривањем постаје такођер објективна стварност с којом као таквом опет треба рачунати. Спровођење у живот замисли борбе, остваривање одређене организације, постизање одређеног степена ратних или уопште борбених припрема (било које врсте), као и уопште субјективна дјелатност у самој борби — све то утиче на објективну стварност, мијења стално ситуацију и самим тиме субјективна дјелатност претвара се у објективно постојеће стање с којим даљња субјективна дјелатност треба да рачуна. И тако непрекидно.

И, коначно, не само субјективна дјелатност него и сама мисао и идеја кад је усвоје људи и кад овлада њима постаје материјална снага. Дакле, и у том погледу ратна вјештина може да има моћ материјалне силе која као таква дејствује у рату и оружаном борби уопште.